

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

STATE-BUILDING PROCESSES AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS: CONTEMPORARY CHALLENGES

Гришко Л.М., к.ю.н., ст. дослідниця,
завідуюча науковим сектором муніципального права та місцевого самоврядування
Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України

Стаття присвячена складній комплексній проблемі державотворення з акцентом на забезпечені прав та свобод людини. Проведено аналіз стратегічних актів щодо розвитку та реформ таких держав як США, Канади, України, Японії. Звернено увагу на зміни у правовому регулюванні репродуктивних прав, зокрема права на аборт на прикладі США, Франції та Польщі.

На основі поточних стратегій розвитку та безпеки проаналізовано різні підходи до забезпечення прав людини за межами держави. Відзначено, що США прагнуть зменшити свій вплив у цій сфері, тоді як Японія, Канада та інші країни позиціонують себе як держави, що беруть на себе обов'язок продовжити забезпечення прав та свобод у світі згідно з міжнародними стандартами в галузі прав людини.

Сьогодні переглядається тлумачення засад правового статусу особи, змісту і сутності прав. Безумовно, розвиток прав людини невіддільний, проте спостерігається істотні коливання в аспекті забезпечення балансу суспільних та приватних інтересів.

Зроблено висновки про те, що «внутрішній індивідуалізм» держави як напрям державної політики щодо зосередження на внутрішніх проблемах та викликах, відсторонення від проблем прав людини у світі має зовнішні прояви, що свідчать про зміну поточної концепції державності. Права людини виступають конституційно-правовою цінністю і є засадою конституційного ладу демократичної держави. Ідея визнання та гарантування прав людини не може бути ізольована виключно в межах внутрішнього виміру державності, оскільки виступає засадничим принципом міжнародного права та мирного співіснування народів та націй.

Основні виклики розвитку державоорганізуючого суспільства полягають у пошуку безпекового балансу у світі в аспекті припинення та попередження війн та внутрішньодержавних збройних конфліктів, забезпечення екологічної та економічної безпеки та підтримання подальшої співпраці у галузі забезпечення прав та свобод людини в усьому світі. Сучасна держава змушена переглядати безпекову складову в усіх її проявах, а також особливу увагу приділяти питанням клімату, інфекційним захворюванням, а також вимушеній міграції.

Наголошується на необхідності переглянути, узгодити та визначити сутність та зміст основоположних прав людини з метою реального забезпечення балансу публічних та приватних інтересів з урахуванням безпекових, інформаційних та біотехнологій.

Акцентовано увагу на тому, що поточні державотворчі процеси не повинні здійснюватися шляхом нехтування базовими цінностями конституційного ладу, зокрема, такими як права та свободи людини.

Ключові слова: права людини, конституційний лад, стратегія розвитку держави, репродуктивні права, право на аборт, екологічна держава.

The article is devoted to the difficult and complex problem of state-building with an emphasis on ensuring human rights and freedoms. An analysis of strategic acts on the development and reforms of such states as the USA, Canada, Ukraine, and Japan is conducted. Attention is drawn to changes in the legal regulation of reproductive rights, particularly the right to abortion, using the example of the USA, France, and Poland.

Based on current development and security strategies, various approaches to ensuring human rights outside the state are analysed. It is noted that the USA seeks to reduce its influence in this area, while Japan, Canada, and other countries position themselves as states that assume the obligation to continue ensuring rights and freedoms in the world in accordance with international standards in the field of human rights.

Today, the interpretation of the principles of the legal status of a person, the content and essence of rights are being revised. Of course, the development of human rights is inexorable, but significant fluctuations are observed in the aspect of ensuring the balance of public and private interests.

The conclusions are drawn that the "internal individualism" of the state as a direction of state policy in terms of focusing on internal problems and challenges, distancing from human rights problems in the world has external manifestations that indicate a change in the current concept of statehood. Human rights are a constitutional and legal value and are the basis of the constitutional order of a democratic state. The idea of recognizing and guaranteeing human rights cannot be isolated exclusively within the internal dimension of statehood, since it is a fundamental principle of international law and peaceful coexistence of peoples and nations. The main challenges of the development of a state-organizing society are to find a security balance in the world in terms of stopping and preventing wars and internal armed conflicts, ensuring environmental and economic security, and maintaining further cooperation in the field of ensuring human rights and freedoms throughout the world. The modern state is forced to review the security component in all its manifestations, as well as pay special attention to climate issues, infectious diseases, and forced migration.

The need to review, agree on, and define the essence and content of fundamental human rights is emphasized in order to truly ensure a balance between public and private interests, considering security, information, and biotechnology.

Attention is focused on the fact that current state-building processes should not be carried out by neglecting the basic values of the constitutional order, in particular, such as human rights and freedoms.

Key words: human rights, constitutional order, state development strategy, reproductive rights, right to abortion, ecological state.

Виклики сучасного світу переважно пов'язані з безпековими, інформаційними та біотехнологіями. Наслідки війн, внутрішньодержавних конфліктів та стрімкий розвиток технологій спричиняють мережу реакцій з боку держав, які не завжди направлені на дотримання прав та свобод.

Вектор державотворення повинен визначатися з урахуванням реальних проблем конкретної держави та викликів і загроз державності, правам і свободам людини. Питання державотворення в умовах війни привертають увагу українських вчених. Так, у травні 2022 у м. Харків відбулася

науково-практична конференція, де вчені представили праці з питань державотворення з важливих напрямів: Т. Стешенко щодо сучасних викликів національної безпеки України, О. Петришин щодо проблем міграції та внутрішнього переміщення, А. Муртіщева щодо особливостей використання електронних технологій у діяльності органів публічної влади в умовах воєнного стану, Л. Герасіна щодо специфіки міжнародної кризи в умовах загострення воєнних конфліктів та ін. [1]. Ці та інші порушені питання виявили низку викликів щодо подальшої розбудови України як суверенної та демократичної держави.

Метою даного дослідження є визначення основних викликів розвитку державоорганізуючого суспільства та основних викликів для забезпечення прав та свобод людини у світі.

Для початку, слід звернути увагу на необхідність встановлення стратегії розвитку держави, яка повинна базуватися на юридичній конституції з урахуванням фактичної її реалізації та реальному визнанні поточних проблем. Проблема, яка не названа вирішити неможливо, тому необхідно констатувати істотні порушення у галузі прав та свобод людини та визначити шляхи їх припинення та попередження в майбутньому. При цьому, Україна сьогодні перебуває під тиском щодо переосмислення базових основ своєї державності та подальшого визначення стратегії розвитку держави. Сама наявність стратегії розвитку не гарантує належне забезпечення державотворчих процесів, які не вичерпуються їх змістом. Водночас, наявність стратегій розвитку є важливою складовою планомірного протікання перетворень у державі, оскільки дозволяє їх керувати.

Процес державотворення постійнотриваючий і часто включає періоди військового протистояння та виборювання державності. Принцип недопущення ведення агресивної війни визнано основою державотворення, засадою зовнішньої державної політики та одержав належне закріплення на рівні національного та міжнародного права [2, с. 38]. Проте, є проблеми із забезпеченням даного принципу у сучасному світі. Це призводить до перегляду оборонних стратегій та спричиняє збільшення витрат на озброєння та оборону.

Державотворення не слід зводити до внутрішньодержавних процесів/проявів. В. Федоренко зазначає, що державотворення це загальноцивілізаційний, історичний політико-правовий процес і результат утвердження та розвитку націями власних суверенних і незалежних держав, наділених міжнародною правосуб'єктністю, розвиток яких відбувається на основі й у межах конституцій [3, с. 55]. Державотворення є природним, а не «штучним» процесом, оскільки має відповідні історичні передумови та базується на суверенітеті народу [2, с. 38, 39].

Процес державотворення охоплює правові, політичні, економічні, ідеологічні, військові, фінансові, культурно-духовні та інші інститути. Водночас, виклики війни вимагають доктринального дослідження основних напрямків державотворчих процесів сучасних країн. Безумовно, основою державотворення виступають засади конституційного ладу, які в Конституції України переважно зосереджені у Розділі I та не можуть бути змінені без участі Українського народу.

У державних стратегіях звертається увага на екологічні виклики. Загалом, сучасні держава повинна мати політико-правові характеристики «екологічної держави». У своєму дослідженні С. Даців зазначає, що характеристика такої держави включає наявність позитивних зобов'язань для подолання наслідків колективної діяльності людства [4, с. 24, 25]. «Екологічна держава» є принципом державного ладу, на думку О. Павлової [5, с. 6]. Водночас, слід погодитися, що «екологічна держава» це є багатоаспектне правове явище, яке охоплює ідеологічний, адміністративний рівні; як форум для вирішення конфліктів та формування компромісних рішень та підходів у сфері екологічної, економічної та безпекової політики [4, с. 27].

До прикладу, Національна стратегія планування адаптації та стійкості США (U.S. National adaptation and resilience planning strategy), що опублікована 10 січні 2025 року направлена на вирішення проблем, що пов'язані з руйнівними наслідками змін клімату. Відзначено, що навіть незначне підвищення температури створює гірші економічні наслідки: працівники, які піддаються впливу більшої спеки, ризикують отримати несприятливі наслідки на робочому місці, включаючи частіші травми та смерть. Крім того, у 2024 році у Сполучених Штатах сталося 27 катастроф, вартість яких становила 1 мільярд доларів США або більше, а загальна сума збитків склала

182,7 мільярда доларів США. Це четвертий за величиною показник збитків, зареєстрований з моменту початку збору цих даних Національним управлінням океанічних і атмосферних досліджень, і майже вдвічі перевищує вартість катастроф 2023 року [6].

Істотно змінилася політика США щодо моніторингу дотримання прав та свобод людини у світі. Щорічні Звіти про стан дотримання прав людини в різних країнах охоплювали міжнародно визнані права, перелічені у Загальній декларації прав людини та інших міжнародних актах. Проте, Державний департамент змінив свою думку щодо того, що слід розуміти під правами людини в аспекті подачі щорічних звітів. Так, адміністрація Д. Трампа суттєво скорочує щорічні звіти Державного департаменту про міжнародні права людини, щоб виключити критику таких порушень, як суворі умови ув'язнення, корупція в уряді та обмеження участі в політичному процесі. Державному департаменту доручено «спростити» звіти, скоротивши їх лише до того, що вимагається законодавством. Зміни спрямовані на узгодження звітів з чинною політикою США та «нешодавно виданими виконавчими указами» [7].

Незважаючи на десятиліття прецедентів, звіти, які мають на меті інформувати Конгрес про рішення щодо розподілу іноземної допомоги та допомоги у сфері безпеки, більше не будуть засуджувати уряди за наступне: заборону свободи пересування та мирних зібрань; утримання політичних в'язнів без належної правової процедури або обмеження «вільних і чесних виборів»; примусове повернення біженця або шукача притулку до рідної країни, де він може зіткнутися з катуваннями або переслідуванням також більше не буде висвітлюватися, як і серйозні переслідування правозахисних організацій; насильницькі або примусові медичні чи психологічні практики; свавільне або незаконне втручання в приватне життя; серйозні обмеження свободи Інтернету; масштабне гендерно зумовлене насильство; насильство або погрози насильством, спрямовані проти людей з інвалідністю [7]. Слід відзначити, що йдеться про зміни в позиціонуванні США щодо зовнішньополітичної діяльності у галузі прав та свобод людини. Таким чином держава наче фокусується на внутрішньодержавній складовій державності щодо забезпечення прав та свобод. Така політика частково пояснюється міграційною кризою, яка в найближчі роки буде тільки посилюватися. Чим можна пояснити, але аж ніяк не виправдати, що з переліку моніторингу порушень виключено примусове повернення біженців або шукача притулку до рідної країни, що прямо заборонено міжнародними нормами.

Канада на протипагу США проголошує, що заохочення та захист прав людини є невід'ємною частиною її зусиль за кордоном. Канада підтверджує серйозність свого ставлення до своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Зокрема, ця держава зосереджує свої зусилля на ключових питаннях, щодо більшості з яких США віднині не готуватимуть щорічні звіти. У рамках цього зобов'язання відстоюють наступні цінності: інклюзивне та підзвітне управління; мирний плюралізм та повага до різноманітності; права людини, включаючи права жінок та біженців. Наголошується на тому, що Канада є учасниками семи основних міжнародних конвенцій з прав людини, а також багатьох інших, і закликає всі країни, які ще не взяли на себе ці зобов'язання, зробити це; допомога жінкам та дівчатам у всьому світі, гендерна рівність; права дітей є головним пріоритетом зовнішньої політики; пріоритети включають припинення сексуальної експлуатації, ранніх та примусових шлюбів, а також захист дітей у збройних конфліктах; просування прав корінних народів у Канаді та за кордоном; просування та захист прав людини, включаючи свободу релігії чи переконань, є важливою частиною конструктивної участі Канади у світі; права людини ЛГБТІ-осіб; скасування законів, насильства та дискримінації щодо лесбіянок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів; захист правозахисників. Уряд Канади визнає ключову роль, яку відіграють

особи, які наражають себе на ризик, у захисті та просуванні прав людини та зміцненні верховенства права; біженці та мігранти; Канада з гордістю дотримується своїх зобов'язань та відстоює вдома та за кордоном права людини людей, які є переміщеними, переслідуваними та потребують захисту; захист прав людей з інвалідністю. Канада прагне підтримувати права людей з інвалідністю як через свою багатосторонню діяльність, так і через міжнародну діяльність з надання допомоги в розвитку; зміна клімату та права людини. Канада визнає, що зміна клімату є спільною глобальною проблемою, яка має значний вплив на економіку, розвиток та безпеку; плюралізм та різноманітність, оскільки політика керується переконанням, що економічне процвітання, відповідальне управління та соціальне благополуччя посилюються зусиллями щодо побудови інклюзивних та плюралістичних суспільств, які поважають різноманітність; а також свобода Інтернету. Канада дотримується принципу, що ті самі права, які люди мають офлайн, також повинні бути захищені онлайн [8].

Водночас, Японія, як і Канада підтверджує свої зобов'язання та обіцянки щодо прав людини (лютий 2023 рік). Так, політика Японії щодо прав людини ґрунтується на підтримці найвищих стандартів прав людини, закріплених та гарантованих її Конституцією, Японія зміцнила свою демократичну політичну систему та розробила політику для просування та захисту прав людини та основних свобод як універсальних цінностей.

Виходячи з переконання, що захист прав людини є фундаментальним обов'язком будь-якої країни, водночас рішуче виступаючи проти серйозних порушень прав людини, Японія дотримується основних принципів «діалогу» та «співпраці» та сприяє добровільним зусиллям через двосторонній діалог та співпрацю між країнами, які прагнуть демократизації та захисту прав людини, а також активно бере участь у міжнародних форумах, таких як ООН. Японія прагне продовжувати активно сприяти просуванню та захисту прав людини у всьому світі у співпраці з міжнародною спільнотою, включаючи ООН та громадянське суспільство. Призначення першого радника Прем'єр-міністра з міжнародних питань прав людини у листопаді 2021 року також свідчить про цю рішучість [9].

Зміна міграційної політики США викликає занепокоєння, особливо в аспекті проголошених НАТО загроз міграції, пов'язаних з кліматом. Так, ще у 2022 році наголошується, що необхідно негайно вжити заходів. Якщо глобальне потепління не припинятиметься, а ознак цього немає, то за оцінками Світового банку, до 2050 року 216 мільйонів людей мігруватимуть у пошуках роботи, їжі та водної безпеки. Дані УВКБ ООН уже показують, що за останнє десятиліття кризи, пов'язані з погодою, спричинили вдвічі більше переміщень, ніж конфлікти і люди все частіше перетинають кордон в пошуках безпеки. У всьому світі більшість держав і міжнародних організацій не готові до майбутніх масштабів міграції, пов'язаної з кліматом. Усі ці аспекти слід враховувати в межах внутрішньої та зовнішньої політики України, в тому числі в межах демографічної політики [10, с. 128; 11]. Якщо міграція сягне озвучених обсягів, то забезпечити права мігрантів буде практично неможливо.

Слід відзначити, що Канада має одну з найрозгалуженіших систем міграційних програм, що дозволяє забезпечити і інтереси емігрантів, і інтереси держави. Позитивною щодо мігрантів була й політика США, визначена Законом про гідність 2023 року. Закон передбачає Програму гідності, відповідно до якої планувалося вивести з тіні 11 мільйонів нелегальних мігрантів. Для цього їм слід сплатити 5 тис. доларів протягом 7 років і пройти перевірку щодо вчинення кримінальних злочинів та сплати податків, розпочати сплату податків [12].

Знає змін і внутрішній вимір державності США в аспекті забезпечення прав та свобод людини. 23 квітня 2025 року Президент Д. Трамп оприлюднює Указ на офіційному сайті Білого дому із роз'ясненнями свого бачення проведення державної політики щодо впровадження

принципу рівності перед законом. Особливу увагу, на нашу думку, привертають наступні складові:

1. Оновлене тлумачення принципу рівності перед законом. Проголошено, що основоположним принципом США є рівне ставлення до всіх громадян перед законом. Цей принцип гарантує рівність можливостей, а не рівні результати. Цей принцип передбачає, що до людей ставляться як до окремих осіб, а не як до складових певної раси чи групи та заохочує меритократію та суспільство, що не враховує різноманіття кольорів, а не фаворитизм за расовою чи статевою ознакою. Дотримання цього принципу є важливим для створення можливостей, заохочення досягнень та підтримки американської мрії. Д. Трамп засуджує вимагання від окремих осіб та підприємств враховувати расу та дотримуватися расового балансу, щоб уникнути потенційно руйнівної юридичної відповідальності. На його думку, це не тільки підриває національні цінності, але й суперечить рівному захисту згідно із законом і, отже, порушує Конституцію.

На практичному рівні відповідальність за нерівномірний вплив закону заважає підприємствам приймати рішення щодо найму та інших видів зайнятості на основі заслуг та навичок, своїх потреб або потреб своїх клієнтів через загрозу того, що такий процес може призвести до нерівномірних результатів, а отже, і до судових позовів про нерівномірний вплив. Відповідальність за нерівномірний вплив повністю суперечить Конституції та загрожує відданості заслугам та рівним можливостям, що є основою «Американської мрії».

2. Політика США полягає в тому, щоб максимально виключити використання відповідальності за нерівномірний вплив закону у всіх контекстах, щоб уникнути порушення Конституції, федеральних законів про громадянські права та основних американських ідеалів.

3. Скасовано попередні акти глави держави, що пов'язані з реалізацією попередньої політики щодо нерівномірного впливу закону.

4. Дискреційність правозастосування для забезпечення законного управління. Враховуючи обмежені ресурси, правозастосування виконавчих департаментів та агентств, незаконність відповідальності за нерівномірний вплив закону та політику цього Указу, всі агентства повинні знизити пріоритетність виконання всіх статутів та нормативних актів у тій мірі, в якій вони передбачають відповідальність за нерівномірний вплив закону. Протягом 45 днів з дати цього наказу Генеральний прокурор та Голова Комісії з рівних можливостей працевлаштування повинні оцінити всі незавершені розслідування та вжити відповідних заходів щодо таких справ відповідно до політики цього указу [13]. Отже, слід констатувати, що указом запроваджується зміни тлумачення конституційного принципу рівності перед законом та його правозастосування. На нашу думку, це є суттєвою зміною засад конституційного ладу держави.

Наступний виклик це війни та збройні конфлікти в сучасному світі, що теж впливають на перегляд шляхів розвитку держави. Наприклад, 16 грудня 2022 року адміністрація Кішіди схвалила три нові стратегічні документи: Стратегію національної безпеки, Стратегію національної оборони та Програму нарощування оборони. У Стратегії національної безпеки згадується, що міжнародна спільнота стикається зі змінами, що визначають епоху. Нам вкотре нагадують, що глобалізація та взаємозалежність самі по собі не можуть служити гарантом миру та розвитку у всьому світі. Вільний, відкритий та стабільний міжнародний порядок, який поширився по всьому світу в епоху після холодної війни, зараз стоїть під загрозою через серйозні виклики на тлі історичних змін у балансі сил та загострення геополітичної конкуренції.

У Стратегії національної безпеки Японії також згадується про проблему зміни клімату та кризи інфекційних захворювань, що вимагають транскордонної співпраці між країнами. Підкреслюється, що ми живемо в епоху, коли конфронтація та співпраця тісно переплетені в міжнародних відносинах.

На сьогоднішній день розвинені демократичні країни, включаючи Японію, присвятили себе підтримці універсальних цінностей, таких як свобода, демократія, повага до основних прав людини та верховенство права, а також очолюють зусилля з формування міжнародного суспільства співіснування та спільного процвітання.

Водночас, однак, невдоволення, що виникає через зростання економічної нерівності та інші фактори, породжує нові почуття напруженості на внутрішньому рівні та навіть у міждержавних відносинах. Керуючись власними історичними поглядами та цінностями, деякі країни, не поділяючи універсальних цінностей, намагаються переглянути існуючий міжнародний порядок. Протягом майже століття людство інвестувало у визначення фундаментального міжнародного принципу загальної заборони застосування сили. Однак постійний член Ради Безпеки ООН, який несе головну відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки, відкрито потоптав саме цей принцип.

Крім того, деякі держави, не поділяючи універсальних цінностей, використовують унікальні підходи для швидкого розвитку своєї економіки та наукових технологій, а потім у деяких сферах отримують перевагу над тими державами, які захищали академічну свободу та принципи ринкової економіки. Ці кроки кидають виклик існуючому міжнародному порядку, тим самим загострюючи геополітичну конкуренцію в міжнародних відносинах. З огляду на це, багато країн, що розвиваються, та інші країни прагнуть уникнути втягнення в геополітичну конкуренцію [14]. Війна в сучасному світі впливає на систему взаємодії країн між собою та істотно впливає на економічну складову та напрями співпраці.

Стратегії Української держави приймаються та переглядаються з урахуванням викликів війни. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 (далі – Стратегія) прийнята з метою забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, ведення господарської діяльності, що цілком відповідає положенням ст. 3 Конституції України.

Результатом реалізації Стратегії має стати запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом [15].

Стратегією демографічного розвитку України на період до 2040 року, передбачено, що Україна потребує системного стратегічного рішення, яке дасть змогу мінімізувати демографічні ризики та пом'якшити загрози, забезпечити збалансоване довгострокове відтворення населення, необхідний обсяг людського капіталу і чисельність робочої сили для умов воєнного стану та повоєнного відновлення економіки і формування демографічної стійкості.

Важливо вказати, що у цій Стратегії неодноразово згадується про збереження репродуктивного здоров'я. Так, пріоритетами для забезпечення демографічного розвитку є підтримка сімей, збереження репродуктивного здоров'я, покращення умов праці та підвищення доступності медичних і соціальних послуг. Для реалізації стратегічної цілі 2 «Створення умов для підвищення рівня народжуваності, підтримка сім'ї» необхідно забезпечити: 1) подолання негативних наративів/стереотипів серед громадян щодо материнства та батьківства; 2) покращення репродуктивного здоров'я нації та ін. [16]. Розвиток біотехнологій неспинний і питання забезпечення репродуктивних прав надзвичайно актуальне для України.

Отже, окремо слід відзначити суперечливі погляди щодо забезпечення прав четвертого покоління. Так, наприклад, щодо забезпечення деяких репродуктивних прав політика сучасних держав Західної демократії істотно відрізняється. Центр репродуктивних прав США звертає увагу на те, що Верховний суд США у червні 2022 року

скасував рішення у справі «Роу проти Вейда» (Roe v. Wade), відкривши штатам можливість повністю заборонити аборти. Наразі аборти є незаконними у 12 штатах. Скасоване рішення передбачало, що жінки у Сполучених Штатах мають фундаментальне право вирішувати зробити аборт без надмірних обмежень з боку уряду, та скасовувало заборону на аборти в Техасі як неконституційну [17].

У свою чергу, Франція стала першою країною у світі, де на рівні Конституції закріплено право на аборт. У березні 2024 року парламент Франції ухвалив поправку, яка закріплює аборти в Конституції країни. Ця пропозиція була прийнята після рішення Верховного суду США 2022 року у справі «Доббс проти Джексона» про скасування права на аборт, закріпленого у справі «Роу проти Вейда» в 1973 році. Президент Франції Е. Макрон вніс проєкт поправки у відповідь на негативну реакцію США проти права на аборт, надіславши «повідомлення солідарності» тим, хто постраждав від заборони абортів. Феміністичні групи та активістки закликали Макрона визнати сексуальні та репродуктивні права, включаючи аборти, у Конституції Франції з моменту його обрання у 2017 році. Щоб уникнути необхідності проведення референдуму, запропонована поправка вимагала підтримки більшості (принаймні три п'ятих) як нижньої, так і верхньої палат парламенту. Вона значно перевищила цей поріг, маючи 780 з 925 можливих голосів за зміну та лише 72 проти. Хоча це розглядається як знаковий крок у визнанні права на аборт, у Франції залишаються проблеми з доступом до абортів та ширшого репродуктивного здоров'я [18, с. 392].

Проте, навіть у межах ЄС немає єдності щодо права на аборт. Комітет ООН з усунення дискримінації щодо жінок (далі – Комітет) заявив 26 серпня 2024 року, що обмежувальні закони Польщі щодо абортів порушують права жінок. У звіті про розслідування Комітет дійшов висновку, що криміналізація допомоги жінкам у проведенні абортів, у поєднанні з дуже мінімальними юридичними винятками та частою практичною недоступністю послуг, призводить до відмови в безпечному та легальному аборті більшості жінок у Польщі, які прагнуть абортів. Ситуація в Польщі є гендерно зумовленим насильством щодо жінок і може досягти рівня катувань або жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження [19].

Отже, відсутня єдність розуміння змісту та сутності окремих прав в межах держав Західної демократії. Так, в межах репродуктивних прав, право на аборт або заборонено, або гарантовано на рівні конституції. Проте, проблема не у відсутності єдності, а у необхідності встановлення змісту відповідних прав задля забезпечення балансу суспільних та приватних інтересів.

Стабільність у XXI столітті буде досягнута лише тоді, коли буде встановлено довіру між громадянами та їхніми державами по всьому світу. Десятиліття постійних конфліктів наражають мільйони людей на невпевненість, втрату можливостей та підвищений ризик опинитися за межею бідності.

Криза управління та порушення прав людини ослаблює державу. Втрата легітимності є основною причиною крихкості та провалу держав. Замкнене коло починається з втрати довіри до держави щодо створення інклюзивного політичного, соціального та економічного порядку, який став би передбачуваним завдяки верховенству права [20]. Проте, такі істотні зміни та різниці в тлумаченні принципів та змісту прав не сприяють впровадженню принципу верховенства права.

Деякі з маркерів, що збігаються з втратою легітимності: зростання незаконності, неформальності та злочинності в економіці; неефективне надання основних послуг; нездатність підтримувати або розширювати основну інфраструктуру; зростання корупції; та привласнення державних активів для приватної вигоди. В результаті адміністративний контроль послаблюється, а бюрократія розглядається як інструмент зловживання владою, що, своєю чергою, призводить до кризи державних фінансів, де як доходи, так і витрати є непередбачуваними, а бюджет-

тування перетворюється на вправу з управління надзвичайними ситуаціями [20].

З огляду на сучасні виклики Україні буде складно впровадити Цілі сталого розвитку України на період до 2030, затверджені Указом Президента України у 2019 році, передбачено забезпечення наступних напрямів: подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат; забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів; вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками та ін. [21]. Безпекові виклики та загрози державності аж ніяк не сприяють впровадженню цих цілей у життя, оскільки вимагають перегляду підходів та засобів.

Отже, державотворчі процеси завжди мають внутрішній та зовнішній виміри. Держава як учасник міжнародних відносин не може не враховувати глобальні виклики. Водночас, кожна держава має особливі внутрішньодержавні проблеми, що пов'язані, перш за все, із забезпеченням прав та свобод людини.

Висновки. Ми можемо бачити, що сучасні держави як підтверджують свою участь у забезпеченні прав людини в усьому світі, так і зменшують свою активність у цій сфері, переглядається тлумачення засад правового статусу особи, змісту і сутності прав. Безумовно, розвиток прав людини невіддільний, проте спостерігається істотні коливання в аспекті забезпечення балансу суспільних та приватних інтересів.

«Внутрішній індивідуалізм» держави як напрям державної політики щодо зосередження на внутрішніх проблемах та викликах, відсторонення від проблем прав людини у світі має зовнішні прояви, що свідчать про зміну поточної концепції державності. Права людини виступають конституційно-правовою цінністю і є засадою конституційного ладу демократичної держави. Ідея визнання та гарантування прав людини не може бути ізольована виключно в межах внутрішнього виміру державності, оскільки виступає засадничим принципом міжнародного права і мирного співіснування народів та націй.

Основні виклики розвитку державоорганізуючого суспільства полягають у пошуку безпекового балансу у світі в аспекті припинення та попередження війн та внутрішньодержавних збройних конфліктів, забезпечення екологічної та економічної безпеки та підтримання подальшої співпраці у галузі забезпечення прав та свобод людини в усьому світі. Сучасна держава змушена переглядати безпекову складову в усіх її проявах, а також особливу увагу приділяти питанням клімату, інфекційним захворюванням, а також вимушеній міграції.

У сфері забезпечення прав та свобод необхідно переглянути, узгодити та визначити сутність та зміст основоположних прав людини з метою реального забезпечення балансу публічних та приватних інтересів з урахуванням безпекових, інформаційних та біотехнологічних.

Поточні державотворчі процеси не повинні здійснюватися шляхом нехтування базовими цінностями конституційного ладу, зокрема, такими як права та свободи людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми державотворення в умовах війни: національний і міжнародно-правовий аспекти : зб. наук. статей за матеріалами наук. практ. он-лайн конф. з наг. Дня Європи та Дня науки в Україні, м. Харків, 20 трав. 2022 р. / редкол. : С. Г. Серьогіна, Д. В. Лученко та ін. Харків, 2022. 110 с.
2. Гришко Л. М. Окремі питання впливу війни на державотворчі процеси. *Проблеми державотворення в умовах війни: національний і міжнародно-правовий аспекти* : зб. наук. статей за матеріалами наук. практ. он-лайн конф. з наг. Дня Європи та Дня науки в Україні, м. Харків, 20 трав. 2022 р. / редкол. : С. Г. Серьогіна, Д. В. Лученко та ін. Харків, 2022. С. 38–42.
3. Федоренко В. Л. Державотворення та конституційні реформи у незалежній Україні: досвід, проблеми, перспективи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. № 2. С. 52–60.
4. Даців С. Я. Поняття «екологічної держави»: сучасний стан вивчення в Україні та перспективи конституційно-правових досліджень. С. 24–28. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2024. № 69. С. 24–28. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc69/7.pdf>
5. Павлова О.В. Правові засади формування екологічної держави за участю громадськості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 21 с.
6. U.S. National adaptation and resilience planning strategy. URL: <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/US-National-Adaptation-and-Resilience-Planning-Strategy-2025.pdf>
7. Graham Smith The State Department is changing its mind about what it calls human rights. April 18, 2025. URL: <https://www.npr.org/2025/04/18/nx-s1-5357511/state-department-human-rights-report-cuts>
8. Canada's approach to advancing human rights. URL: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_developpement-enjeux_developpement/human_rights-droits_homme/advancing_rights-promouvoir_droits.aspx?lang=eng
9. Japan's Human Rights Commitments and Pledges February 2023. URL: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/100566863.pdf>
10. Гришко Л. М. Актуальні питання реалізації права на свободу пересування в умовах вимушеної міграції: ЄС, НАТО, Україна. *Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави»* (Харків, 07.06.2024). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 127–131. URL: https://law.karazin.ua/resources/doks2021/nauka/repozitory/Konferentsiia_07-06-2024_Zbirka_tez.pdf
11. Hugh Brigitte, Sikorsky Erin Moving towards security: preparing NATO for climate-related migration. 2022. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2022/05/19/moving-towards-security-preparing-nato-for-climate-related-migration/index.html>
12. The Dignity Act of 2023. USA. URL: https://escobar.house.gov/uploadedfiles/the_dignity_act_of_2023_one_pager.pdf
13. Restoring equality of opportunity and meritocracy: Executive Orders April 23, 2025. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/04/restoring-equality-of-opportunity-and-meritocracy/>
14. National Security Strategy of Japan. December, 2022. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryou/221216anzenhoshou/nss-e.pdf>
15. Національна стратегія у сфері прав людини: стратегія, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
16. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року: Стратегія, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4#w1>
17. After Roe Fell: Abortion Laws by State. Center of Reproductive Rights. URL: <https://reproductiverights.org/maps/abortion-laws-by-state/>
18. Zoe L. Tongue France's constitutional right to abortion: symbolism over substance Get access Arrow. *Medical Law Review*. Volume 32. Issue 3. Summer 2024. P. 392–398. URL: <https://doi.org/10.1093/medlaw/fwae019>
19. Poland violated women's rights by unduly restricting access to abortion, UN committee finds 26 August 2024. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/08/poland-violated-womens-rights-unduly-restricting-access-abortion-un>
20. Ashraf Ghani, Clare Lockhart, and Michael Carnahan An Agenda for State-Building in the Twenty-First Century. *The fletcher forum of world affairs*. VOL. 30:1. WINTER 2006. Institute for State Effectiveness. P. 101-123. URL: <https://effectivestates.org/wp-content/uploads/2019/04/An-Agenda-for-State-Building-in-the-21st-Century1.pdf>
21. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>